

Atıf (cite): Okul, Rıdvan (2022), Özbek Türkçesinde “Dil” Organ Adıyla Oluşturulan Deyimlerin Türkiye Türkçesindeki Muadilleriyle Karşılaştırmalı İncelemesi, *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 1, 78-94.

Özbek Türkçesinde “Dil” Organ Adıyla Oluşturulan Deyimlerin Türkiye Türkçesindeki Muadilleriyle Karşılaştırmalı İncelemesi¹

Rıdvan OKUL²

Özbek Türkçesinde “Dil” Organ Adıyla Oluşturulan Deyimlerin Türkiye Türkçesindeki Muadilleriyle Karşılaştırmalı İncelemesi

Özet

Özbek ve Türkiye Türkçelerinde organ adları, deyimlerin önemli bir bölümünün kuruluşunda yer almaktadır. Bu deyimlerde, genellikle görünümü veya işlevi ile ilgili bir atıfta bulunmak için ilgili organın adı kullanılır. Örneğin *kulak asmamak* deyimini “dinlenmek, aldırış etmemek, umursamamak” anlamına gelir ve bu deyimde kulağın *işitme* işlevinden yararlanılmıştır. Nitekim *dil* organ adını içeren deyimlerin ele alındığı bu çalışmada da *dil* sözcüğünün yer aldığı deyimlerin çok büyük bir bölümünde bu organın *komuşma* işlevine atıfta bulunulmuştur.

Bu çalışmada Özbek Türkçesinde *dil* organ adını içeren deyimler, *semantik ve leksikal açıdan benzer deyimler*, *semantik açıdan benzer fakat leksikal açıdan farklı deyimler*, *leksikal açıdan benzer fakat semantik açıdan farklı deyimler* ve *Türkiye Türkçesinde muadili bulunmayan Özbekçe deyimler* olmak üzere dört grupta sınıflandırılmıştır.

Özbek ve Türkiye Türkçelerinde *dil* organ adını içeren deyimlerin anlam ve içerdikleri sözcükler bakımından önemli ölçüde benzeştiği dikkati çekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Deyim, organ adları, dil organ adı, Özbek Türkçesi, Türkiye Türkçesi

A Comparative Analysis of Idioms Formed with the Organ “Tongue” in Uzbek with their Turkish Equivalents

Abstract

Organ names in Uzbek and Turkish are included in the establishment many idioms. In these idioms, the name of the organ concerned is usually used to make a reference to its appearance or function. For example, the idiom *not to hang ear* means “not to listen, not to care”. Thus, in this study, it is seen that the *speech* function of this organ is referred to in many idioms.

In this study, idioms containing the organ name *tongue* are classified in four groups as *idioms that are semantically and lexically similar*, *semantically similar but lexically different idioms*, *lexically similar but semantically different*, and *Uzbek idioms that has no equivalent in Turkish*.

It’s noteworthy that the idioms containing the organ name *tongue* in Uzbek and Turkish are significantly similar in terms of meaning and the components.

Keywords: Idiom, organ names, the organ name tongue, Uzbek, Turkish

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

¹ Bu makale *Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde ‘Baş’ ve ‘Baş Organlarıyla’ Yapılan Deyimlerin Karşılaştırmalı İncelemesi* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Doktora öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, ridvanokul@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6281-0805

1. Giriş

“Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.” (Türkçe Sözlük, 2011: 651) şeklinde bir sözlük tanımına sahip olan deyimler, bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek, görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları yansıtır (Aksan, 1999: 91). Bu nedenle deyimler, yalnızca dil bilimi alanını ilgilendiren bir öge değil, aynı zamanda toplum bilimi, coğrafya, halk bilimi, felsefe ve teoloji gibi araştırma alanlarının da inceleme alanı içinde yer alabilmekte ve bu alanlara veri sunabilmektedir.

Ömer Asım Aksoy, deyim “bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce” (Aksoy, 1988: 52) şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım, deyimlerin biçimsel ve anlamsal özelliklerine odaklanmaktadır. Buna göre deyimleri oluşturan sözcükler, bir deyime dönüşmeden önceki gerçek anlamlarını yitirmiş ve bir araya gelerek bambaşka anlamlar yüklenmişlerdir.

Deyimlerin özgün ifade biçimleri olduğuna dikkat çeken Ali Püsküllüoğlu, deyimlerin özgün anlatım özelliği bulunan, kavramları özgün bir biçimde anlatmada kullanılan, kalıplaşmış söz değerleri olduğunu belirtir. Buradaki özgünlük, deyimleri oluşturan sözcüklerin gerçek anlamlarından ayrı yeni anlamlar kazanmasından kaynaklanmaktadır. Püsküllüoğlu ayrıca, Türkçedeki deyimlerin sayısının kesin olarak saptanmasının oldukça güç olduğunu savunmakta ve buna gerekçe olarak her ne kadar Türkçede deyim ne olduğu konusunda kesin bir saptama yapılabilsede deyim tanımının esnek olmasını göstermektedir (Püsküllüoğlu, 1995: 5). Nitekim bu tespitle uyuşacak şekilde, deyim, farklı araştırmacıların az çok farklı şekillerde tanımladıkları görülmektedir. Bu tanımlar büyük oranda benzerlikler taşımakla birlikte onları birbirinden ayıran küçük farklılıklara sahiptir.

Deyim kavramıyla ilgili yapılan tanımlar, deyimlerin kalıplaşmış sözlerden meydana geldiğini işaret eder. Bir deyim oluşturan sözcüklerden herhangi biri değiştirilip yerine başka bir sözcük getirilemez ve deyim söz dizimi bozulamaz. Aksoy, deyimleri biçim bakımından *sözcük öbeği durumundaki deyimler* ve *tümce durumundaki deyimler* olmak üzere ikiye ayırır ve ikinci grupta yer alan deyimlerin atasözleriyle karıştırılabildiğini belirtir. Bu karışıklığın nedeni olarak da her ikisinin de tümce durumunda bulunması ve *hoşa giden* bir anlatıma sahip olmasını gösterir. Aksoy, biçim benzerliğinden kaynaklanan bu karışıklığın kavram farklılığına dikkat edilerek ortadan kaldırılacağını söyler. Buradaki en belirgin kavramsal ayırım, atasözlerinin genel bir kuralı ifade etmesi; deyimlerin ise genel kural olarak söylenememesi, sadece belirli durumlar için geçerli olabileceğidir (Aksoy, 1988: 40).

Deyim kavramını karşılamak için Özbek Türkçesinde “ibora”, “frazеologik birlik” ve Rusçadan alınan “idioma” terimleri kullanılmaktadır. Bir dil birimi olan deyim, tüm dillerde yer alan evrensel bir olgudur. Nitekim deyim kavramı Özbek Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki benzer şekilde tanımlanmıştır. Özbek deyim biliminde deyimlerin kapsamı hakkında *geniş* ve *dar* olmak üzere iki türlü yaklaşım vardır: Daha geniş kapsama sahip birinci yaklaşıma göre deyim kavramı, sözcüklerin sabit birleşimlerine ek olarak, atasözleri ve aforizmaları da kapsamaktadır. İkinci ve daha dar bir kapsam alanına sahip olan yaklaşım ise atasözleri ve aforizmaları bu alanın dışında bırakarak yalnızca sabit sözcük birleşimlerini deyim olarak değerlendirir (Rahmatullayev, 1992: 4).

Türkçede deyim kavramını karşılamak üzere *darbimesel*, *tabir*, *ıstılah* gibi terimler kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde de bir süre *tabir* terimi kullanılmaya devam etmiş ve 1935 yılında Türk Dili Araştırma Kurumu tarafından yayımlanan *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*'nda bu kavram için *deyim* terimi önerilmiş ve bu terim zamanla kabul görmüştür (Sinan, 2008: 91-98).

Anlatıma canlılık katan, çoğu zaman uzun cümlelerle ifade edilebilecek bir durumu birkaç sözcükle anlatma kabiliyetine sahip deyimler genellikle mecaz içerirler. Bununla birlikte “özrü kabahatinden büyük”, “yarı yarıya” gibi mecazsız olanlar da mevcuttur (Aksoy, 1988: 45). Mecazlı veya mecazsız tüm deyimlerin kalıplaşmış olmak gibi bir özelliği vardır. Bir ögesi değiştirilip yerine aynı anlama gelecek farklı bir sözcük getirildiğinde söz konusu deyim, deyim olma özelliğini yitirir. Böylesine donuklaşmış yapılara sahip deyimler, âdeta tek bir sözcük gibi hareket eden, yani kendi başlarına bir belirli kavramı veya durumu ifade eden dil öğeleridir. Bu özgünleşme, deyimlerin müstakil bir dil bilimi alanında incelenmesini gerekli kılmıştır. *Frazеoloji* veya *idiomatik* adı verilen bu çalışma alanı, dilde birden fazla ögenin bir araya gelerek oluşturduğu kalıplaşmış birimleri inceler. Bu alanın temelleri 19. yüzyılın ikinci yarısında Potebnya, Fortunatov gibi dilciler tarafından atılmış ve Jespersen, Bally gibi araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir (Aksan, 2004: 171).

Türkiye Türkçesindeki deyimleri söz dizimi ve anlam bilimi açısından iki başlık altında sınıflandıran Aksan, “sözcüklerin kendi anlamları dışında kullanılarak birkaç sözcükle ortaklaşa yeni bir anlamı yansıtmaları” şeklinde açıkladığı *deyimleştirme* (Alm. *Idiomatizität*, İng. *Idiomatization*) olayından söz eder. Buna göre deyimleştirme sürecinde rol oynayan başlıca anlam olayları *benzetme*, *deyim aktarması (somutlaştırma türü)* ve *ad aktarması*dır (Aksan, 1999: 85-92).

Deyim bakımından oldukça zengin olan Türk dilinde organ adıyla oluşturulmuş deyimlerin çokluğu dikkati çekmektedir. Pragmatik bir yaklaşımla, bir dilde ilk adlandırılan nesnelere insanın en yakınındakiler ve yaşamsal bakımdan en önemlileri olacağını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda insanın fiziksel varlığını sürdürmesinde hayati öneme sahip olan organların ilk adlandırılan nesnelere olduğu düşünülebilir. Nitekim dil araştırmacıları bir dilin temel söz varlığının, organ adları, temel hareket fiilleri, öncelikli ihtiyaç maddelerinin isimleri, sayı ve akrabalık isimleri gibi sözleri kapsadığını savunmaktadır (Şahin, 2006: 123-129). Deyimleri

oluşturan sözcüklerin, özellikle somutlaştırma yoluyla sözlük anlamlarından ayrı, yeni anlamlar kazandıkları düşünüldüğünde söz konusu somutlaştırma işini yapacak en uygun öğeler, temel söz varlığını oluşturan sözcükler olacaktır. Çünkü somutlaştırma, en bilinen, en açık ve görünür olanın kullanılmasıyla daha karmaşık ve bulanık kavramların açık şekilde ifade edilmesini sağlar.

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki deyimlerin oluşumunda önemli bir yeri olan organ adlarının her biri, yer aldıkları deyimlere, genellikle ilgili organın temel fonksiyonlarından esinlenen anlamlar yükler. Bu çalışmanın inceleme konusunu Özbek Türkçesinde *dil* (Özb. “*til*”) organ adını içeren deyimler oluşturmaktadır. Söz konusu deyimler, *O'zbek Tilining Frazzeologik Lug'ati*³ adlı eserden tespit edilmiş, anlamları Türkiye Türkçesine aktarılmış ve varsa Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadilleri ile birlikte verilerek anlamsal ve leksikal açıdan değerlendirilmiştir. İlgili deyimler, Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadilleriyle karşılaştırılarak aşağıdaki sınıflandırma temelinde ele alınmıştır:

1. Özbek ve Türkiye Türkçelerinde semantik ve leksikal açıdan benzer deyimler.
2. Özbek ve Türkiye Türkçelerinde semantik açıdan benzer, leksikal açıdan farklı deyimler.
3. Özbek ve Türkiye Türkçelerinde leksikal açıdan benzer, semantik açıdan farklı deyimler.
4. Türkiye Türkçesinde deyimsel muadili bulunmayan Özbekçe Deyimler.

2. Deyimlerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

2.1. Özbek ve Türkiye Türkçelerinde Semantik ve Leksikal Açıdan Benzer Deyimler

Bu grupta yer alan deyimler semantik ve leksikal açıdan birbirinin eş değeridir. Deyimlerin Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki biçimleri arasında yalnızca iki lehçe arasında yer alan fonetik farklar bulunmaktadır.

Tili bir qarich

Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadili *dili bir qarış* olan bu deyim, “çok konuşan her söze bir cevabı olan kimse” anlamına gelmektedir. Bu deyimde *dil* organ adının *konusma* işlevine gönderme yapılmaktadır.

Tili borma-

Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadili *dili varmamak* olan bu deyim, “bir şeyi söyleyip söylememek konusunda tereddüt edip düşündükten sonra söylememeye karar vermek” anlamına gelmektedir. Deyimde kullanılan *dil* organ adı, *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

³ Rahmatullayev, S. (1992). *O'zbek Tilining Frazzeologik Lug'ati*. Taşkent: Qomuslar Bosh Taxririyati.

Tilidan tushmaslik

Özbek Türkçesinde “sürekli bahsedilmek, konuşmasında sıkça yer almak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadili *dilinden düşmemek* deyimidir. *Konuşma* eylemi bu deyimde *dil* organ adının gönderme yaptığı kavram durumundadır.

Tilini kesmoq

“Susturmak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dilini kesmek* deyimidir. Türkiye Türkçesinde *dilini kesmek* deyimini ayrıca “susmak” anlamına da gelmektedir. *Dil* organ adı bu deyimde *konuşma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tilini tishlamoq

Bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dilini ısırmak* deyimidir. Deyim Türkiye Türkçesi deyim sözlüğünde⁴ “biraz önce söylediği sözün gerçekleşmemesini dilemek” şeklinde anlamlandırılırken Özbek Türkçesi deyim sözlüğünde⁵ “kendini konuşmamaya zorlamak” şeklinde anlamlandırılmıştır. Bu iki farklı açıklamanın anlam açısından birleştiği nokta ise her ikisinin de istenmeyen bir durumun gerçekleşmesinden duyulan endişedir. *Dil* organ adı bu deyimde *konuşma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tili tutil-

Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dili tutulmak* olan bu deyim “konuşmayı sürdürmemek” anlamına gelmektedir. Deyimde geçen *dil* organ adı burada da *konuşma* eylemini işaret etmektedir.

2.2. Özbek ve Türkiye Türkçelerinde Semantik Açıdan Benzer Leksikal Açıdan Farklı Deyimler

Bu grupta yer alan deyimler anlam bakımından birbirinin muadili olmakla birlikte bunları oluşturan leksikal öğeler bakımından birbirinden ayrılmaktadır.

Til biriktirmoq

Özbek Türkçesinde “gizlice anlaşmak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki anlamsal karşılığı *ağız birliği etmek* deyimidir. Deyimde bulunan *dil* organ adı *konuşma* eylemine gönderme yapmaktadır.

⁴ İlgili deyim anlamı “*Yurtbaşı, M. (1996). Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*” adlı sözlükten tespit edilmiştir.

⁵ İlgili deyim anlamı “*Rahmatullayev, S. (1992). O'zbek Tilining Frazelogik Lug'ati.*” adlı sözlükten tespit edilmiştir.

Tilga kirmoq

Özbek Türkçesinde birden fazla anlamı bulunan bu deyim “bir bebeğin konuşmaya yeni başlaması”, “belirli bir süre geçtikten sonra konuşmaya başlamak” ve “ateş etmeye başlamak” anlamlarına gelmektedir. Deyimin Türkiye Türkçesindeki anlamsal karşılığı ise *dile gelmek* deyimidir. Türkiye Türkçesindeki *dile gelmek* deyimini Özbek Türkçesindeki muadilinin sahip olduğu anlamlardan ilk ikisini taşımaktadır. Deyimde yer alan *dil* organ adı deyimnin Özbek Türkçesindeki ilk iki anlamında *konusma* eylemine; üçüncü anlamında ise *harekete geçmek, başlamak* eylemlerine gönderme yapmaktadır.

Tilga ko‘chmoq

Özbek Türkçesinde bu deyim “kişisel bir fikir durumundan çıkıp açıkça ifade edilmek” anlamına gelmektedir. Deyimin Türkiye Türkçesindeki anlamsal muadili ise *dile getirilmek* deyimidir. Her iki lehçedeki deyimde de ortak olarak yer alan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusmak* eylemini işaret etmektedir.

Tilga olmoq

“Biri veya bir şey hakkında konuşmak” anlamını taşıyan Özbek Türkçesindeki bu deyimnin Türkiye Türkçesindeki anlamsal karşılığı *ağza almak* deyimidir. Deyim Özbek Türkçesinde *dil* organ adıyla kurulurken Türkiye Türkçesinde *ağız* organ adıyla yapılmıştır. Her ikisinin de ortak fonksiyonlarından olan *konusma* eylemi bu iki organ adının işaret ettiği ortak yönü teşkil etmektedir.

Tildan qolmoq

Özbek Türkçesinde “konuşamamak” anlamına gelen bu deyimnin Türkiye Türkçesindeki anlamsal karşılığı *dili tutulmak* deyimidir. İki deyimnin de ortak leksikal ögesini oluşturan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tildan qo‘ymaslik

Özbek Türkçesinde “sürekli sözünü etmek, hakkında konuşup durmak” anlamına gelen bu deyimnin Türkiye Türkçesindeki anlamsal karşılığı *dilden düşürmemek* deyimidir. İki deyim de *dil* organ adını içermekte ve bu organ adı iki deyimde de *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Til-jag‘ini bog‘lamoq

Özbek Türkçesinde “konuşamayacak hâle getirmek” anlamına gelen bu deyimnin Türkiye Türkçesindeki anlamsal karşılığı *ağzını dilini bağlamak* deyimidir. İki deyimnin ortak leksikal ögesini oluşturan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusma* eylemini işaret etmektedir.

Tiliga kaltak kel-

Özbek Türkçesinde “beklenmeyen bir durum karşısında çok şaşırıp konuşamayacak hâlde gelmek” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki anlamsal karşılığı *dili tutulmak* deyimidir. İki deyimde de ortak olarak yer alan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tili kelish-

“Bir şeyi doğru biçimde telaffüz edebilmek” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki anlamsal muadili *dili dönmek* deyimidir. İki deyimde de yer alan *dil* organ adı *konusma* eylemini işaret etmektedir.

Tili kelma-

“Aşırı heyecan veya kızgınlık gibi nedenlerle konuşamamak, susup kalmak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki anlamsal muadili *dili tutulmak* deyimidir. Deyimleri oluşturan sözcüklerden *dil* organ adı her iki deyimde de ortak leksikal unsur olarak yer almakta ve bu organ adı iki deyimde de *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tili kesik

“Hiçbir şey söyleyemeyecek hâlde olmak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki anlamsal muadili *dili bağlı* deyimidir. İki deyimde de yer alan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tilim kesilsin

Özbek Türkçesinde bir yemin ifadesi taşıyan ve “belirli bir konuda, biri veya bir şey hakkında konuşmadığını bildirmek” anlamına gelen bu deyim farklı şahıslarla çekimlendiğinde bağlamına göre bir *ilenme* veya *söz verme* ifadesi olarak da kullanılabilir. Deyimin Türkiye Türkçesindeki anlamsal muadili olan *dilim kurusun / dili kurusun* deyim de benzer şekilde bir *ilenç*, *pişmanlık* veya *yemin* ifadesi olarak kullanılabilir. *Dil* organ adı bu deyimde *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tilingga kuydirgi chiqqur

Özbek Türkçesinde “hoşlanılmayacak türde veya çok konuşan kimseye karşı söylenen bir beddua” ifadesi olan bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dilini eşek arısı soksun* deyimidir. Her iki deyimde ortak leksikal unsur olarak yer alan *dil* organ adı *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tilini bilmoq

“Bir şeyin nasıl kullanılacağını, nasıl yönetileceğini bilmek” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dilinden anlamak* deyimidir. İki deyimde de ortak

olarak yer alan *dil* organ adı bu deyimlerde söz konusu organın *konusma* fonksiyonuna değil, bu kez belirli bir mekanizmanın *işleyiş biçimine* gönderme yapmaktadır.

Tilining uchida turmoq

Özbek Türkçesinde “bildiğini o anda düşünüp söyleyememek” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dilinin ucunda olmak* deyimidir. İki deyim de ortak leksikal ögesini oluşturan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tilini tiymoq

Özbek Türkçesinde “fikrini bildirmekten çekinmek” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dilini tutmak* deyimidir. İki deyimde de ortak olarak yer alan *dil* organ adının deyimde gönderme yaptığı kavram *konusma* eylemidir.

Tilini topmoq

Özbek Türkçesinde “amacını bilip ona göre davranmak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dilinden anlamak* deyimidir. İki deyimde de ortak olarak yer alan *dil* organ adı bu deyimlerde, *bir şeyin özü, doğası; işleyiş biçimi* kavramlarına gönderme yapmaktadır.

Tilini tushunmoq

Özbek Türkçesindeki *tilini topmoq* deymi ile eş anlamlı olan bu deyim “amacını bilip ona göre davranmak” anlamına gelmektedir. Deyimin Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dilinden anlamak* deyimidir. *Dil* organ adı bu deyimlerde *bir şeyin özü, doğası; işleyiş biçimi* kavramlarına gönderme yapmaktadır.

Tilini qismoq

Özbek Türkçesinde “susmak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki anlamsal muadili “susmak” ve “susturmak” olmak üzere iki anlama sahip olan *dilini kesmek* deyimidir. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki bu iki deyimde yer alan *dil* organ adı *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tili tez

“Kırcı sözler söyleyen kimse” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadili *sivri dilli* deyimidir. İki deyimde de yer alan *dil* organ adı *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tili tinma-

“Durmadan konuşmak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadili *dili durmamak* deyimidir. İki deyimde de yer alan *dil* organ adının deyimde gönderme yaptığı kavram *konusma* eylemidir.

Tili chiq-

Özbek Türkçesinde “(bebek) konuşmaya başlamak”, “genellikle suskun birinin sonradan konuşmaya başlaması” ve “bir anda çok konuşmaya başlamak” anlamlarına gelen bu deyim çok anlamlı olduğundan bu deyimlerin Türkiye Türkçesindeki her bir anlamını karşılamak üzere farklı birer deyim mevcuttur. Buna göre deyim birinci anlamı Türkiye Türkçesindeki *dile gelmek*; ikinci anlamı *dili açılmak*; üçüncü anlamı ise *dili uzamak* deyimleriyle karşılanabilmektedir. Sözü geçen deyimlerin tamamında *dil* organ adı *konusma* eylemine gönderme yapmıştır.

Tili chuchuk

“Bazı sesleri hatalı veya eksik telaffuz etmek” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadili *dili sürçmek* deyimidir. İki deyimde de yer alan *dil* organ adı *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tili qisiq

“Konuşamayacak hâlde olmak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadili *dili bağlı* deyimidir. Her iki deyimde de yer alan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusma* eylemini işaret etmektedir.

Tili qisiq bo‘l- – Tilini qisiq qilmoq

Özbek Türkçesinde “konuşamayacak duruma gelmek / getirilmek” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadili *dili bağlanmak* deyimidir. İki deyimde de müşterek olarak yer alan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tili qichi-

“Konuşası gelmek, konuşma arzusu olmak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dili açılmak* deyimidir. İki deyimde de yer alan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tili qotib qol-

Özbek Türkçesinde “sözcükleri doğru telaffuz etmeye kabiliyeti olmamak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dili dönmemek* deyimidir. Her iki deyimde de yer alan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusma* eylemini işaret etmektedir.

Til tegizmoq

“Biri hakkında haksız veya yersiz konuşmak” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki deyimsel karşılığı *dil uzatmak* deyimidir. İki deyimde de yer alan *dil* organ adı bu deyimlerde *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Til uchida

“Samimi olmayan, sahte bir yaklaşımla” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesindeki anlamsal muadili *yarım ağızla* deyimidir. Özbek Türkçesindeki deyimde *dil* organ adı yer alırken Türkiye Türkçesindeki deyimde ise *ağız* sözcüğü kullanılmıştır. *Dil* ve *ağız* organ adları adı geçen deyimlerde *tavır*, *tutum* kavramlarına gönderme yapmaktadır.

2.3. Özbek ve Türkiye Türkçelerinde Leksikal Açıdan Benzer Semantik Açıdan Farklı Deyimler

Bu grupta yer alan deyimler aynı sözcüklerle kurulmuş ancak ifade ettikleri anlam bakımından birbirinden ayrılmaktadır. *Yalancı eş değer* olarak da değerlendirilebilecek bu tür deyimler özellikle lehçeler arası aktarmalarda üzerinde titizlikle durulması gereken sözlü ifadelerdir. Söz konusu bu deyimlerin leksikal ve dolayısıyla görsel benzerlikleri, deyimlerin anlamlarının da benzer olabileceği gibi bir yanılgıya sürüklenme potansiyeline sahiptir.

Tilga kelmoq

Özbek Türkçesinde “konuşma yetisine geri kavuşmak” şeklinde tek bir anlama sahip bu deyim Türkiye Türkçesinde benzer leksikal öğelerle kurulmuş biçimi olan *dile gelmek* deymi ise Özbek Türkçesindeki muadiline benzer şekilde “dillenmek, konuşmaya başlamak; konuşmayan ya da herhangi bir sebepten ötürü susmuş olan birinin konuşmaya başlaması” anlamına ek olarak “dedikodusu yapılmak”, “sözle ifadesini bulmak”, “varlığını herhangi bir şekilde ortaya koymak, göstermek”, “düşünülmeden ağızdan çıkmak” şeklinde çok sayıda ve farklı anlamlara sahiptir. Aynı sözcüklerle kurulmakla birlikte farklı anlamlar ihtiva eden bu deyimlerde yer alan *dil* organ adı *konusma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tiliga tushmoq

Özbek Türkçesinde “insanlar arasında konuşulmak, ünlenmek” anlamına gelen bu deyim Türkiye Türkçesinde aynı leksikal öğelerle oluşturulmuş biçimi olan *diline düşmek* deymi ise “yermek veya alay etmek amacıyla birinin kötü ve yanlış davranışını sürekli söylemek” anlamına gelmektedir. Özbek Türkçesindeki deyim ifade ettiği *konusulmak* eylemi, övgüyle yapılmakta ve olumlu bir çağrışıma sahiptir. Buna karşın Türkiye Türkçesindeki deyim söz konusu *konusulma* eyleminin yergiyile ve alaylı bir şekilde yapıldığını ifade etmektedir. Bu önemli anlam farkının yanında, deyimlerin kuruluşunda yer alan *dil* organ adı her iki deyimde de *konusma* eylemine gönderme yapmıştır.

Tili uzun

Özbek Türkçesindeki bu deyim Türkiye Türkçesinde aynı sözcüklerle kurulmuş biçimi olan *dili uzun* deyimini “incitici sözler söyleyen, küstah, saygısız kimse” gibi olumsuz bir anlama sahipken Özbek Türkçesindeki *tili uzun* deyimini “konuşmaya hakkı olan, konuşmak için bir gerekçesi bulunan” şeklinde olumlu bir anlama sahiptir. Adı geçen deyimlerde yer alan *dil* organ adı her iki deyimde de *konuşma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tili uzun bo'lmoq – Tili uzun qilmoq

Özbek Türkçesinde “konuşmaya hakkı olmak, konuşmak için gerekçesi bulunmak” anlamına gelen bu deyim aynı leksikal öğelerle oluşturulmuş biçimi olan *dili uzamak* deyimini ise “sözleriyle incitmek, saygısızlık etmek” anlamına gelmektedir. Bu deyimlerde de *dil* organ adı *konuşma* eylemine gönderme yapmaktadır.

2.4. Türkiye Türkçesinde Deyimsel Muadili Bulunmayan Özbekçe Deyimler

Bu grupta yer alan Özbekçe deyimlerin Türkiye Türkçesinde deyimsel bir eş değeri bulunmamaktadır.

Tili boshqa, dili boshqa

Bu deyim oluşturan sözcükler Türkiye Türkçesine birebir aktarıldığında *dili başka gönli başka* biçiminde bir ifade ile karşılaşmaktayız. Deyimin anlamı ise “söylediği söz ile yaptığı iş birbirine uymayan, tutarsız kimse”dir. *Dil* organ adı bu deyimde *söz* kavramına gönderme yapmaktadır.

Tili o'tkir

Türkiye Türkçesine birebir aktarıldığında *dili keskin* şeklinde bir ifadeye sahip bu deyim Özbek Türkçesinde “sözleri mantıklı, düşüncelerini ifade etmede usta olan” anlamına gelmektedir. Bu deyimde *dil* organ adı *konuşma* eylemine gönderme yapmaktadır.

Tillari bir

Türkiye Türkçesine birebir aktarılmış biçimi *dilleri bir* olan bu deyim Özbek Türkçesinde “amacı ve fikri aynı olan; tek tip” anlamına gelmektedir. Bu deyimde yer alan *dil* organ adı *fikir*, *amaç* kavramlarına gönderme yapmaktadır.

Tilni yormoq

Türkiye Türkçesine birebir aktarıldığında *dilini yarmak* ifadesine sahip olan bu deyim Özbek Türkçesinde “çok lezzetli” bir yiyeceği ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu deyimde *dil* organ adı *tat alma duyusuna* gönderme yapmaktadır.

Til topishmoq

Türkiye Türkçesine birebir aktarılmış hâli *dil buluşturmak* olan bu deyim Özbek Türkçesinde “birbirinin fikrini bilip aynı amaç için çalışmak; anlaşmak” anlamına gelmektedir. *Dil* organ adı bu deyimde *fikir*, *amaç* kavramlarına gönderme yapmaktadır.

Til tortmay

Türkiye Türkçesine birebir aktarılmış biçimi *dil çekmeden* olan bu deyim Özbek Türkçesinde “tam şu anda, hemen şimdi” anlamına gelmektedir. *Dil* organ adı bu deyimde *zaman* kavramına gönderme yapmaktadır. Deyimde dil organının hızlı hareket kabiliyeti üzerinden *çok kısa bir zaman dilimi* ifade edilmektedir.

3. Sonuç

Bu çalışmada Özbek Türkçesinde *dil* organ adını içeren deyimlerin tespiti için *O'zbek Tilining Frazelogik Lug'ati*⁶ adlı sözlük çalışmasından; Özbekçedeki bu deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarının tespiti için *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*⁷, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*⁸ ve *Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*⁹ adlı sözlük çalışmalarından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada yer alan *dil* organ adını içeren toplam 45 deyim 6'sını her iki lehçede semantik ve leksikal açıdan benzer deyimler, 29'unu semantik açıdan benzer, leksikal açıdan farklı deyimler; 4'ünü leksikal açıdan benzer, semantik açıdan farklı deyimler ve 6'sını Türkiye Türkçesinde deyimsel muadili bulunmayan Özbekçe deyimler oluşturmaktadır. Dördüncü grupta yer alan deyimlerin toplam deyim sayısına oranının bu denli düşük olmasına karşın ortak anlama sahip deyimlerin toplam deyimler arasında büyük bir sayısal üstünlüğe sahip olması iki toplumun tarihsel ve kültürel köken ortaklığına dayandırılabilir. Zira birçok deyim tanımında da vurgulandığı gibi deyimler toplumların kültürel, sosyal ve felsefi birikimlerini yansıtmaktadırlar.

Anlam bakımından ortaklığa sahip birinci ve ikinci gruptaki deyimlerin sayısı 35'tir. Bu sayı, bu çalışmada tespit edilen toplam 45 deyim %78'ini oluşturmaktadır. Bu durum iki lehçenin deyimsel varlığının önemli oranda benzerliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte sözü geçen 35 deyimden 6'sı hem leksikal hem de anlamsal bakımdan eş değer iken 29'u leksikal açıdan ayrışmaktadır ve yalnızca anlamsal ortaklığa sahiptir. Bu ayrışmaya büyük oranda ilgili deyimlerde yer alan fiiller neden olmaktadır. Tespit edilen 29 Özbekçe deyimde yer alan *dil* organ adı, onların Türkiye Türkçesindeki deyimsel muadillerinin 25'inde yer almaktadır. Geriye kalan 4 deyim 3'ünde *dil* organ adı yerine yine bir konuşma organı olan *ağız* organ adı kullanılmıştır. Bahsi geçen 4 deyimden 1'inde ise (Özb. *til-jag'ini bog'lamoq*, Tr. *ağzını dilini bağlamak*) *dil* organ adı ile *bağlamak* fiili her iki lehçede de ortak olarak yer almaktadır. Deyimin iki lehçede leksikal açıdan ayrışmasının nedeni Özbekçede

⁶ Rahmatullayev, S. (1992). *O'zbek Tilining Frazelogik Lug'ati*. Taşkent: Qomuslar Bosh Taxririyyati.

⁷ Yurtbaşı, M. (1996). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Özdemir Yayıncılık.

⁸ Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

⁹ <https://sozluk.gov.tr/>

“çene” anlamına gelen “jağ” sözcüğüne karşılık Türkiye Türkçesindeki deyimde ağız sözcüğünün bulunmasıdır. *Dil, ağız ve çene* sözcüklerinin üçü de aynı kavram alanına (*konuşma* eylemi) gönderme yaptığından söz konusu leksikal ayrışma deyimleri anlamsal bakımdan birbirinden uzaklaştırmamaktadır. Deyimlerin leksikal açıdan ayrışmalarının temel nedenini oluşturan farklı fiil kullanımlarına bakıldığında ise ilgili fiillerin yine benzer anlamsal göndermeler yaptıkları görülmektedir: Örneğin, Özbekçe “*tilga kirmoq*” deyimindeki *girmek* fiiline karşılık Türkiye Türkçesindeki “*dile gelmek*” deyiminde *gelmek* fiili; Özbekçe “*tildan qo’ymaslik*” deyimindeki *koymak* fiiline karşılık Türkiye Türkçesindeki “*dilden düşürmemek*” deyiminde *düşürmek* fiili; Özbekçe “*tili tinmaydi*” deyimindeki *dinmek* fiiline karşılık Türkiye Türkçesindeki “*dili durmamak*” deyiminde *durmak* fiili kullanılmıştır. Sayıları daha da artırılacak bu tür örnekler anlamsal bakımdan eş değer olan bu deyimlerin leksikal bakımdan da aynı anlam alanına giren sözcüklerden oluştuğunu göstermektedir.

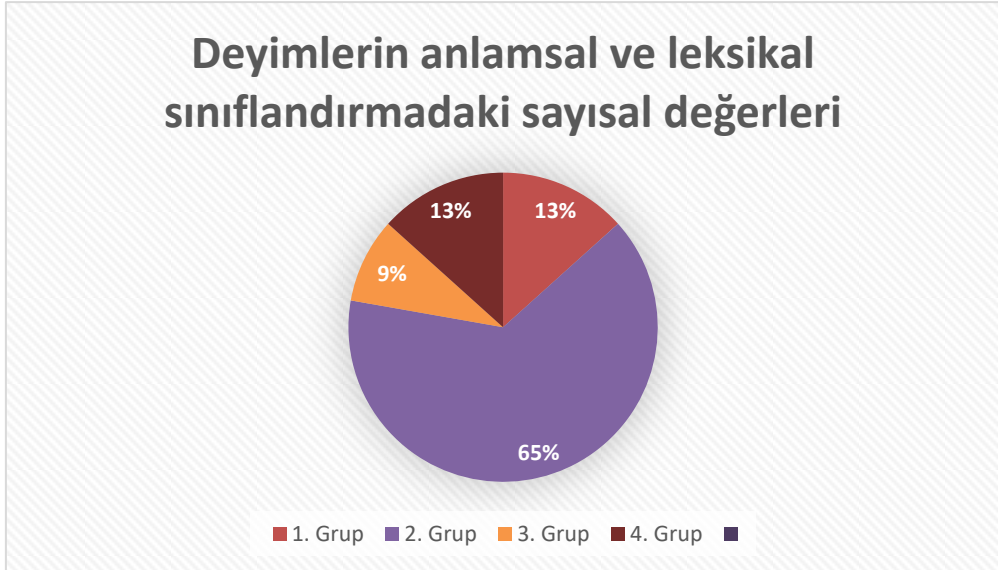
Bu çalışmadaki sınıflandırmanın üçüncü grubunu teşkil eden, aynı sözcüklerle kurulan ancak anlam bakımından ayrılan deyimlerin sayısı 4’tür. Tespit edilen toplam deyim sayısının % 9’unu oluşturan bu deyimler sahip oldukları anlam farklarına karşın anlam bakımından birbirine çok uzak ya da tamamen zıt bir ilişkiye sahip değildir: Örneğin Özbekçedeki “*tilga kelmoq*” ile Türkiye Türkçesindeki “*dile gelmek*” deyimleri “*konuşmayan biri, konuşmaya başlamak*” anlamında buluşurlar. Buna karşın onları anlamsal açıdan ayıran, deyimlerin Özbekçede yalnızca sözü edilen anlamda kullanılması iken Türkiye Türkçesinde bu anlamın yanında “*dedikodusu yapılmak*”, “*sözle ifadesini bulmak*”, “*varlığını herhangi bir şekilde ortaya koymak, göstermek*”, “*düşünülmeden ağızdan çıkmak*” gibi başka anlamlara da sahip olmasıdır. Bu grupta yer alan Özbekçe “*tiliga tushmoq*” deyimini ile Türkiye Türkçesindeki “*diline düşmek*” deyimleri de “*kendisinden söz edilmek, hakkında konuşulmak*” ortak zemininde bir araya gelmektedir. Ne var ki onları semantik bakımdan ayırıştıran, Özbek Türkçesindeki deyimlerin olumlu bir çağrışıma (*meşhur olmak, kendisinden övgüyle söz edilmek*) sahip iken Türkiye Türkçesindeki deyimlerin olumsuz bir çağrışıma (*yerlemek, alay etmek amacıyla hakkında konuşmak*) sahip olmasıdır. Bu çalışmadaki sınıflandırmanın üçüncü grubunda yer alan bir başka deyim olan Özbekçedeki “*tili uzun*” deyimini ile Türkiye Türkçesindeki “*dili uzun*” deyimlerinin ortak noktası ikisinin de “*fazla konuşmayı*” ifade etmesidir. Buna karşın Özbekçe “*tili uzun*” deyimini olumlu bir çağrışıma (*konuşmaya hakkı olmak*); Türkiye Türkçesindeki “*dili uzun*” deyimini ise olumsuz bir çağrışıma (*karıcı veya saygısızca konuşmak*) sahiptir. Bu deyimlerin anlamsal ilişkileri, onların zamanla anlam kayması ve anlam genişlemesi gibi anlam olaylarıyla birbirinden ayrıştığına işaret etmektedir.

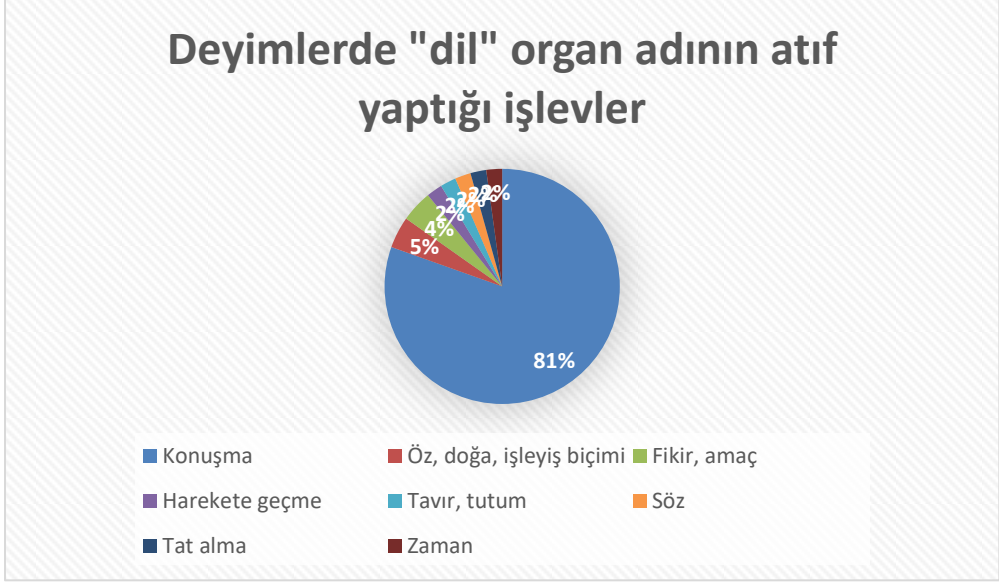
Bu çalışmaya konu olan deyimlerin dördüncü grubunda yer alan ve sayısı 6 olan, Türkiye Türkçesinde deyimsel karşılığı bulunmayan Özbekçe deyimlerin ifade ettiği anlamları karşılayan deyimler Türkiye Türkçesinde elbette mevcuttur. Ancak bunlar oluşumları, deyimleşme yolları ve zihinde yarattıkları imge bakımından tamamen farklı olduğundan birbirlerinin deyimsel karşılıkları olarak değerlendirmek mümkün değildir: Örneğin “*bir yemeğin çok lezzetli olduğunu*” ifade etmek için kullanılan Özbek Türkçesindeki “*tilini yormoq*” deyimiyse, aynı

anlamı karşılayan Türkiye Türkçesindeki “*parmaklarını yemek*” deyimini anlam ortaklığına karşın tamamen farklı deyimlerdir.

Dil organ adının *konuşma* işlevi çalışmada yer alan deyimlerin anlamlarına belirgin biçimde yansımıştır. İncelenen toplam 45 deyimden 36’sında *dil* organ adı *konuşma* eylemine gönderme yapmıştır. *Dil* sözcüğü, geriye kalan 9 deyimden 2’sinde *fikir*, *amaç*; 2’sinde *bir şeyin özü*, *doğası*, *işleyiş biçimi*; 1’inde ilgili deyim (*tilga kirmoq*) çok anlamlı olduğundan deyimden birinci ve ikinci anlamında *konuşma*, üçüncü anlamında *harekete geçmek*; 1’inde *tavır*, *tutum*; 1’inde *söz*; 1’inde *tat alma* ve 1’inde *zaman* olgusuna gönderme yapmaktadır. Organ adlarıyla kurulan deyimlerde ilgili organın temel işlevlerinin deyimden anlamına yansıdığı görülmektedir. *Dil* sözcüğü de bu doğrultuda, yer aldığı deyimlerde *konuşma* eylemi ile sıkı biçimde ilişkilendirilmiştir.

Ulaşılan istatistiksel sonuçlar aşağıdaki grafiklerde sunulmuştur.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Aksan, D. (1999). *Türkçenin Gücü*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözvarlığı*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Rahmatullayev, S. (1992). *O'zbek Tilining Frazologik Lug'ati*, Taşkent: Qomuslar Bosh Taxriiriyati.

- Sinan, A. T. (2008). Deyim Kavramı Üzerine Notlar - I. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 91-98.
- Şahin, H. (2006). Terimlerin Genel Dile Yansımasına Dair Bazı Gözlemler. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 123-129.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Yurtbaşı, M. (1996). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Özdemir Yayıncılık.

Kısaltmalar

Özb. Özbek Türkçesi

Tr. Türkiye Türkçesi

Extended Summary

Idioms are linguistic expressions that words create by gaining new meanings other than their lexical meanings. The formation of these expressions takes place not all at once, but over time as a result of a certain social and cultural accumulation. Thus, idioms provide important data on the life experiences, cultures, lifestyles, life philosophies and value judgements of the societies they belong to. These data are remarkable elements that can be used during the examination and evaluation of societies due to the aforementioned aspects. In this respect, idioms provide important data not only to linguistics, but also to scientific fields such as folklore, anthropology and sociology. Idioms are also used as a language unit to increase the power of expression in the language and to strengthen the rhetorical aspect of speech. A situation or phenomenon that can be described in very long sentences can be easily explained with a short phrase and with a very powerful statement. These features of idioms have caused them to take place very widely in daily spoken language. Because the power and effect of the expression during speaking plays an important role in achieving the purpose of the communication. One of the best ways to strengthen the expression during the speech is to use idioms. In addition, since idioms are short and concise expression units, they provide the opportunity to convey what is meant to be told during communication with minimum effort. These economic aspects are another reason why they appear frequently in the spoken language.

When the elements that make up the idioms are examined, it is seen that the basic core vocabulary such as organ names, basic action verbs, names of the numbers, kinship names are widely used. The main reason for this situation is that abstract and relatively difficult to express concepts can be easily expressed through concretization by using concrete and frequently used basic words.

The subject of this study consists of idioms containing the organ name *tongue* in Turkish and Uzbek, which are idiom-rich languages. In the study, first of all, 45 idioms containing the organ name *tongue* in Uzbek were determined. Then, these idioms are classified into four groups in terms of their meanings and lexical elements as *semantically and lexically similar idioms in Uzbek and Turkish*, *semantically similar but lexically different idioms in Uzbek and Turkish*, *lexically similar but semantically different idioms in Uzbek and Turkish*, and *there is no equivalent in Turkish*. Uzbek idioms are classified into four groups. It is noteworthy that most of the idioms classified have similar meanings and expressions in both dialects. This similarity is undoubtedly based on the common history, culture and social structure of the peoples

speaking these two dialects. Considering that idioms are based on the life experiences of societies and are formed as a result of a certain accumulation over time, it is not surprising that the idioms of the two societies is similar. Because Turkish and Uzbek are the dialects of the Turkic language family. Thus, they are very close to each other not only in terms of idioms but also in terms of general vocabulary. On the other hand, the geographical distance of the peoples speaking two dialects from each other over time has inevitably been reflected in the language and culture of these societies. This situation shows itself in the section of *Uzbek idioms, which has no idiomatic equivalent in Turkish*, which constitutes the fourth group of our classification. Because, although there are Uzbek and Turkish idioms that seem to be very similar, idioms that are found in one dialect but not in the other are also encountered in this section, albeit few in number. In addition to all these, the idioms under the title of *lexically similar but semantically different idioms in Uzbek and Turkish*, which constitute the third group of the classification in this study, are idioms that were formed with the same words in both dialects but whose meanings changed as a result of various semantic events such as semantic shift and semantic extension over time. Such idioms should be approached meticulously, especially during translations between two dialects. Because such idioms have exactly the same lexical appearance, they can be misleading in terms of their meanings.

Another striking element in the study is that a large amount of idioms in which the organ name *tongue* refers to the *speech* function of the relevant organ. This situation is also encountered in idioms formed with different organ names. Typically, organ names refer to the idioms in which they are used as to the function or appearance of the organ concerned.